

Φίλιππος Φιλίππου, *Ιστορία της ελληνικής αστυνομικής λογοτεχνίας. Ο Γιάννης Μαρής και οι άλλοι*, Πατάκη, Αθήνα 2018, 437 σελ.

Τα «αστυνομικά» στην Ελλάδα

Από τον ΔΗΜΗΤΡΗ ΚΩΣΤΟΠΟΥΛΟ

Από τον Γιάννη Μαρή έως τον Πέτρο Μάρκαρη, η αστυνομική λογοτεχνία και στην Ελλάδα ήταν και παραμένει σοβαρό τμήμα του μυθιστορηματικού corpus, μαρτυρία εκτός άλλων του περάσματος του χρόνου. Ο Φίλιππος Φιλίππου, αστυνομικός συγγραφέας ο ίδιος, καταγράφει την πρώτη ιστορία του είδους στη χώρα μας. [TBJ]

Οι φόντοι της οδού Μόργκ του Έντγκαρ Άλαν Πόε θα κυκλοφορήσουν το 1841. Αλλά θα χρειαστεί να φτάσουμε στην τελευταία δεκαετία του 19ου αιώνα για να αρχίσει η αναγνώριση του Πόε, ως πατέρα-ιδρυτή του αστυνομικού αφηγήματος. Βέβαια, αξίζει να επισημάνουμε ότι οι αδελφοί Γκονκούρ έχουν επισημάνει από το 1856 την αποκάλυψη κάποιου πράγματος, έναντι του οποίου η κριτική φαίνεται εντελώς ανυποψίαστη.¹

Το ίδιο θα συμβεί και με τον Έλληνα Γιάννη Μαρή. Το καλοκαίρι του 1953 αρχίζει να δημοσιεύει σε συνέχειες στο εβδομαδιαίο περιοδικό *Οικογένεια*, με το πραγματικό του όνομα (Γιάννης Τσιριμώκος), το κλασικό πα *Έγκλημα στο Κολωνάκι*, το οποίο δεν ολοκληρώθηκε καθώς το περιοδικό σταμάτησε την έκδοσή του τον Δεκέμβριο εκείνης της χρονιάς. Εκδόθηκε το 1954 από τον οίκο Αστυνομική Βιβλιοθήκη αλλά, σύμφωνα με τον Νίκο Πλατή, ήταν μια εκδοτική αποτυχία «αφού φέρεται ότι πουλήθηκε με την οκά στην πλατεία Ιπποδαμείας». ² Τελικά θα επανεκδοθεί το 1955 στη σειρά των βιβλίων τσέπης των εκδόσεων Πεχλιβανίδης και στην κατηγορία «Αστυνομικά». Αν και ο χρονογράφος του *Βήματος* με την υπογραφή Ακροατής ασχολείται εκτενώς με αυτό, χαρακτηρίζοντας το «το πρώτον ελληνικό αστυνομικό μυθιστόρημα», θα χρειαστεί να περάσουν χρόνια πολλά για να αναγνωριστεί η λογοτεχνική αξία των έργων του. Όχι τυχαία, αυτή η αναγνώριση θα συμπίπτει χρονικά με την εκδοτική έκρηξη του είδους.

Έτσι, και φυσιολογικά, μια μελέτη του ελληνικού αστυνομικού αφηγήματος δεν μπορεί παρά να έχει ως αφετηρία το έργο του Γιάννη Μαρή. Αυτό κάνει και ο Φίλιππος Φιλίππου στη δική του αφήγηση για την ελληνική αστυνομική λογοτεχνία, όταν προσθέτει ως υπότιτλο: «Ο Γιάννης Μαρής και οι άλλοι». Η επισημάνση αυτή αναδεικνύει την κεντρική θέση

που κατέχει το έργο του Μαρή στην ελληνική αστυνομική λογοτεχνία. Στην Εισαγωγή του, ο Φιλίππου σημειώνει:

Το βιβλίο τούτο δεν είναι επιστημονική μελέτη αλλά μια προσπάθεια καταγραφής της ιστορίας της ελληνικής αστυνομικής λογοτεχνίας –που έκανε τα πρώτα της βήματα στις αρχές του εικοστού αιώνα– σε συνάρτηση με το έργο του εισηγητή της στην Ελλάδα, του Γιάννη Μαρή. (σελ. 13)

ΔΗΜΟΣΙΟΓΡΑΦΙΑ ΚΑΙ ΑΣΤΥΝΟΜΙΚΟ

Στο πρόσωπο του Μαρή, εκτός των άλλων, αντικατοπτρίζεται και η δημοσιογραφική αφετηρία της ελληνικής αστυνομικής λογοτεχνίας, καθώς γενέθλιος τόπος της δεν είναι οι εκδοτικοί οίκοι αλλά οι σελίδες των εφημερίδων και των περιοδικών. Ακόμα και το *Έγκλημα στο Ψυχικό*, του Παύλου Νιρβάνα, που ο Φιλίππου θεωρεί παρωδία του είδους (σελ. 32), πριν εκδοθεί, είχε δημοσιευτεί σε συνέχειες στο περιοδικό *Θεατής*, από το Δεκέμβριο του 1927 έως τον Απρίλιο του 1928. Πάντως, αξίζει να σημειωθεί ότι, λίγους μήνες μετά τη δολοφονία του Βασιλέως Γεωργίου, τον Δεκέμβριο του 1913, στο εβδομαδιαίο περιοδικό *Ελλάς* –το οποίο από το 1910 δημοσίευε αστυνομικά διηγήματα– αρχίζει να τυπώνεται σε συνέχειες το μυθιστόρημα *Ο Σέρλοκ Χολμς σώζει τον Βενιζέλο*, με χώρο δράσης το Λονδίνο. Προλογίζοντας την έκδοσή του από τις εκδόσεις Άγρα, το 2013, ο Ανδρέας Αποστολίδης εκτιμά ότι αυτό είναι το πρώτο ελληνικό αστυνομικό μυθιστόρημα.

Η αρχική πρόσληψη της αστυνομικής λογοτεχνίας ταυτίζεται με τη μόδα του λαϊκού αναγνώσματος, στο οποίο κυριαρχεί μέχρι τη δεκαετία του 1930 το ληστρικό μυθιστόρημα, που θα αποκηρυχθεί το 1926 διότι δημιουργεί «ροπήν προς τον ληστρικό βίον εις τους νέ-

ους», και θα απαγορευτεί οριστικά από τη δικτατορία του Μεταξά. Τη θέση των εκδόσεων που περιείχαν ληστρικά μυθιστορήματα πήραν στα περίπτερα η *Μάσκα* και το *Μυστήριο*.³

Αυτά κυκλοφορούν σχεδόν ταυτόχρονα, τον Οκτώβριο του 1935, και αποτελούν το μέσον για την πρώτη ουσιαστική επαφή των Ελλήνων με την ξένη αστυνομική λογοτεχνία –την αμερικανική η *Μάσκα* και την ευρωπαϊκή το *Μυστήριο*. Αξίζει να σημειωθεί ότι και ο ίδιος ο δικτάτορας Ιωάννης Μεταξάς ήταν τακτικός αναγνώστης της *Μάσκα*.⁴ Την ίδια εποχή (1938), κυκλοφορεί σε συνέχειες στην εφημερίδα *Καθημερινή* το, κατά τον Φιλίππου, πρώτο αστυνομικό ελληνικό μυθιστόρημα, *Το μυστικό της ζωής του Πέτρου Βερίνη*, που έγραψε η Ελένη Βλάχου (σελ. 44).

Εδώ αξίζει να προσθέσουμε και τα ονόματα των πρωτεργατών αυτού που θα οριστεί αργότερα ως αστυνομική λογοτεχνία. Κατ' αρχάς, το δημοσιογράφο Νίκο Μαρακή που δημιούργησε τον αστυνόμο Τζιμ Κάρβα στηριζόμενος στον Λέμμυ Κώσιον, αλλά και τους επίσης δημοσιογράφους Ανδρόνικο Μαρκάκη και Νίκο Ρούτσο που ανανέωσαν μετεμφυλιακά, το λαϊκό αστυνομικό αφήγημα και ραδιοφωνικά με τους δικούς τους ελληνοαμερικανούς ντετέκτιβ Τζων Γκρηκ και Τζόννυ Φιλ. Γεγονός που θα σχολιάσει ειρωνικά από τις σελίδες της *Αυγής*, τον Φεβρουάριο του 1958, ο Νίκος Παπαπερικλής.

Η αμφισημία της Αριστεράς απέναντι στην αστυνομική λογοτεχνία αναδεικνύει τόσο την ιδεοληπτική αφετηρία της, όσο και την παραδοσιακά σχεδόν θρησκευτική άγνοια της πραγματικότητας. Αλλά τι να πει κανείς όταν το ιερό τέρας του σοσιαλιστικού ρεαλισμού, ο Μαξίμ Γκόρκι, χρεώνει στην αστυνομική λογοτεχνία την αργή ανάπτυξη της ταξικής συνείδησης των εργατών;⁵ Η ειρωνεία είναι ότι, εκτός από τον Ντάσιελ Χάμμετ που ήταν

δεδηλωμένος κομμουνιστής, και οι δικοί μας πρωτοπόροι του είδους Μαρής, Μαρακής, Μαρκάκης και Μαγγανάρης ήταν αριστεροί με δράση.

Η ΕΠΟΧΗ ΤΗΣ ΑΠΕΝΟΧΟΠΟΙΗΣΗΣ

Πάντως, η πρώτη λογοτεχνική αναβάθμιση της αστυνομικής λογοτεχνίας γίνεται το 1958, όταν, έπειτα από προτροπή του Μαρή, ο Στρατής Μυριβήλης, ο Μ. Καραγάτσης, ο Άγγελος Τερζάκης και ο Ηλίας Βενέζης, σχεδόν όλη η «γενιά του '30», γράφουν *Το Μυθιστόρημα των Τεσσάρων*. Την ίδια εποχή εμφανίζεται και η πρώτη γυναίκα εκπρόσωπος του είδους, η Αθηνά Κακούρη. Λίγο αργότερα, η Ελένη Βλάχου μετακινεί το είδος από την επικράτεια του λαϊκού αναγνώσματος, εντάσσοντας στις δικές της εκδόσεις τσέπης, Γαλαξίας, τη σειρά *Αστυνομικά*, στην οποία πάντως εκδίδει μόνο έργα ξένων συγγραφέων.

Η απενοχοποίηση του αστυνομικού μυθιστορήματος έχει ξεκινήσει. Μάλιστα, το 1964, στην εφημερίδα *Δημοκρατική Αλλαγή*, απογευματινό όργανο της ΕΔΑ, δημοσιεύεται το μυθιστόρημα της Άγκαθα Κρίστι, *Ένα πτώμα στη βιβλιοθήκη*.

Την περίοδο της δικτατορίας, τα Βίπερ, βιβλία τσέπης των εκδόσεων Πάπυρος, θα δώσουν νέα ώθηση στο είδος, αλλά σύντομα η κυριαρχία της τηλεόρασης και της εικόνας θα αρχίσουν να περιθωριοποιούν τον γραπτό λόγο. Όπως μάλιστα παρατηρεί ο Φιλίππου, «αντί να διαβάζουν τις περιπέτειές τους [των ηρώων στις αστυνομικές πλοκές] στο χαρτί, προτιμούσαν να τις βλέπουν στη μικρή οθόνη. Η παρακμή των ελληνικών αστυνομικών μυθιστορημάτων που δημοσιεύονταν σε ποικίλα έντυπα σε συνέχειες είχε αρχίσει». (σελ. 258)

Η μεταπολιτευτική έκρηξη του «πολιτικού» στα θέματα, στα βιβλία, ακόμα και στις ερωτικές σχέσεις, φυσιολογικά οδηγεί σε μεγαλύτερη υποβάθμιση του είδους. «Στα τέλη

της δεκαετίας του '70, τα αστυνομικά αναγνώσματα και οι συγγραφείς τους εξακολουθούσαν να περιφρονούνται από τον λεγόμενο πνευματικό κόσμο», παρατηρεί ο Φιλίππου (σελ. 285) Η ιδεολογική κυριαρχία της Αριστεράς έχει ξεκινήσει και σαρώνει τα πάντα. Σε συνέντευξή του, ο Ανδρέας Παπανδρέου –το μεγάλο λαϊκό ανάγνωσμα της εποχής– αποκαλύπτει: «Από λογοτεχνία (ντρέπομαι να το πω), στο παρελθόν διάβαζα αστυνομικά πάρα πολύ, αλλά τώρα το έχω κόψει».⁶

Στο πνεύμα της εποχής και ο Γιάννης Μαρής δημοσιεύει τα δυο τελευταία και πιο πολιτικά του μυθιστορήματα, την *Εξαφάνιση του Τζων Αυλακιώτη* με αναφορές στη διδακτορία της 4ης Αυγούστου και την *Απαγωγή* με αναφορές στο Κυπριακό στον Μακάριο, τους Παλαιστίνιους και τους Άραβες. Ο Γιάννης Μαρής θα πεθάνει την Τρίτη 13 Νοεμβρίου 1979. Πρωτοσέλιδα, η εφημερίδα *Τα Νέα* τον περιγράφει με τις εξής ιδιότητες: «Δημοσιογράφος, συγγραφέας, λαϊκός αγωνιστής». Εδώ, σύμφωνα με τον Φιλίππου, τελειώνει η πρώτη περίοδος της ελληνικής αστυνομικής λογοτεχνίας με το είδος σε πλήρη ανυποληψία (σελ. 300).

Δειά δειά, τη δεκαετία του 1980, κυρίως σε θεωρητικό επίπεδο, αρχίζει η αναψηλάφηση της λογοτεχνικής αξίας του είδους, αρχής γενομένης από τον ποιητή Θωμά Γκόρπα. Καθοριστική όμως είναι η παρουσία των εκδόσεων Άγρα, οι οποίες, ανχνεύοντας το παγκόσμιο –αλλά κυρίως το γαλλικό neo roman– ρεύμα επαναξιολόγησης της αστυνομικής λογοτεχνίας, με τις υψηλές αισθητικές εκδόσεις τους, με άριστες μεταφράσεις, εισαγωγές και επίμετρα που επιμελείται ο Ανδρέας Αποστολίδης, τοποθετεί με αξιώσεις στις προθήκες των βιβλιοπωλείων κλασικά έργα της αστυνομικής λογοτεχνίας.

Το έχουμε ξαναγράψει. Η έκρηξη της αστυνομικής λογοτεχνίας σε παγκόσμιο επίπεδο ουσιαστικά σηματοδοτεί την επαναφορά του μυθιστορηματος στην αστική του αφετηρία. Και αν το μυθιστόρημα ως απεικόνιση μιας κοινωνίας είναι εφεύρεση του Μπαλζάκ, με τον οποίον από φτωχός συγγενής της λογοτεχνίας –κανείς εκ των Μπαλζάκ, Σταντάλ, Φλωμπέρ, Ζολά δεν ήταν μέλος της Ακαδημίας– γίνεται η καρδιά της, ας θυμηθούμε την τελευταία σελίδα του Μπάρμπα Γκοριό:⁷ ο Ευγένιος ντε Ραστινιάν ατενίζοντας από ένα λόφο το Παρίσι, συνομιλεί με την πόλη: «Και τώρα οι δυο μας». Το μυθιστόρημα, μια από τις μεγάλες πα-

Βίκυ Γεωργοπούλου

Ο Φιλίππος Φιλίππου.

ρακαταθήκες του αστικού κόσμου, έχει γεννηθεί και θα σημαδέψει τον αιώνα.

Αλλά ο μεταμοντερνισμός με την αποδόμηση και το «θάνατο» του συγγραφέα θα οδηγήσει την λογοτεχνία σε χάος. Το επισημαίνει ο Μπόρχες, προφητεύοντας την επαναφορά της αστυνομικής λογοτεχνίας:

Υπάρχει κάτι που είναι προφανές και αναμφισβήτητο: η λογοτεχνία μας τείνει προς το χάος. Τείνει να καταργεί πρόσωπα, να καταργεί την πλοκή, τα πάντα είναι ρευστά. Σ' αυτή την τόσο χαοτική εποχή, υπάρχει κάτι που, ταπεινά, διατήρησε τις κλασικές αρετές: το αστυνομικό διήγημα [...] σήμερα διαβάζεται με κάποια περιφρόνηση, διασώζει όμως την τάξη σε μια εποχή αταξίας.⁸

Με τη στροφή της στην αυτοαναφορικότητα, η λογοτεχνία έχει γυρίσει την πλάτη στο χώρο και την καταγωγή της, στο άστυ, στην πόλη. Αυτό το κοινό θα καλύψει εντυπωσιακά η αστυνομική λογοτεχνία με τη σύγχρονη κοινωνική εκδοχή της. Άραγε, πόσο τυχαίο είναι ότι, για κάθε πόλη, σε παγκόσμιο επίπεδο, υπάρχει ο αστυνομικός της συγγραφέας. Η Αθήνα είχε τον Μαρή.

Αλλά αν όλες οι μεγάλες επιστροφές, συμβολικά, σηματοδοτούνται από ένα πρόσωπο, αυτό στην περίπτωση της Ελλάδας δεν μπορεί παρά

να είναι ο Πέτρος Μάρκαρης και το *Νυχτερινό Δελτίο* του (1995), που ουσιαστικά αποτελεί και την αφετηρία της ολικής εκδοτικής επαναφοράς του αστυνομικού μυθιστορηματος. Είναι χαρακτηριστικό ότι από τα μόλις δύο αστυνομικά μυθιστορήματα που θα εκδοθούν το 1997, το ένα μάλιστα επανέκδοση αναγνώσματος της Μπουκουβάλα-Αναγνώστου, θα φτάσουμε το 2016, εν μέσω οικονομικής κρίσης, στην έκδοση 72 αστυνομικών μυθιστορημάτων και συλλογών διηγημάτων. Από το 2006 έως το 2017 θα εκδοθούν συνολικά 486 αστυνομικά αφηγήματα, τα οποία βιβλιογραφεί ένα προς ένα αναλυτικά ο Φιλίππος Φιλίππου. Εδώ αξίζει να σημειωθεί και η αξία των πολύτιμων έξι παραρτημάτων που συμπληρώνουν το βιβλίο, όπου καταγράφονται όλα τα έργα και τα βιβλία του Γιάννη Μαρής, αλλά και όλη η παραγωγή ελληνικής αστυνομικής λογοτεχνίας (τιτάνιο έργο) από το 1913 έως το 2017, χρονολογικά ταξινομημένη. Τέλος, παρατίθεται και ένας κατάλογος αφιερωμάτων για την αστυνομική λογοτεχνία σε εφημερίδες και περιοδικά.

Αλλά ο Φιλίππου, εκτός από την πατρότητα μιας εξαντλητικής στις λεπτομέρειές της ιστορία της ελληνικής αστυνομικής λογοτεχνίας που υπογράφει, υπερασπιζόμενος ίσως και άθελα του την αστική της καταγωγή, την εντάσσει και σε μια εξ ίσου εντυπωσιακή αστική ηθογραφία της κάθε εποχής,

με απίστευτες πληροφορίες. Κατά κάποιον τρόπο είναι μια μυθιστορηματική αφήγηση της ελληνικής αστυνομικής πεζογραφίας που δικαιώνει τον Μπρεχτ, ο οποίος καλούσε τους συγχρόνους του συγγραφείς να διαβάσουν την ιστορία της λογοτεχνίας σαν αστυνομικό μυθιστόρημα. Πολύτιμη καταγραφή και απόλαυση ανάγνωσης. ■

1. Uri Eisenzweig, «Όταν το αστυνομικό μυθιστόρημα έγινε είδος» στη συλλογική *Ανατομία του αστυνομικού μυθιστορηματος*, Άγρα, 1986.

2. Περιοδικό *Αντί*, τχ. 137, 26/10/ 1979.

3. Δημήτρης Κωστόπουλος, *Ο Νταβέλης στο Σικάγο. Το γουέστερν της ανάπτυξης*, Ευώνυμος Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2007.

4. Η πληροφορία από τον Κυριάκο Κάσση, «Τα έπη της φουστανέλας» στο ένθετο «Ιστορικά», τχ. 26, της εφημερίδας *Ελευθεροτυπία* (13/4/2000).

5. Σε ομιλία του στο Πρώτο Συνέδριο Σοβιετικών Συγγραφέων (13/8/1934).

6. Σταύρος Ψυχάρης, *Οι μνηστήρες της εξουσίας στο παιχνίδι της αλήθειας*, Το Βήμα, Αθήνα 2013.

7. Francois Taillandier, *Balzac*, Gallimard, Παρίσι 2005.

8. Jorge Luis Borges, «Το αστυνομικό διήγημα». Πρόκειται για μια διάλεξη που έδωσε ο Μπόρχες στο Πανεπιστήμιο Belgrano, το 1978. Στα ελληνικά στο περιοδικό *Χάρτης*, τχ 8, 1983.